

Peter Szondis traktat "Über philologische Erkenntnis"

Översättning samt kommentar

Cathrine Ottosson

Tolk- och översättarinstitutet

Examensarbete för magisterexamen 15 hp

Översättningsvetenskap

Vårterminen 2010

Handledare: Ulf Norberg

Examinator: Cecilia Wadensjö

English title: Peter Szondi's Treatise "Über philologische Erkenntnis": Swedish

Translation and Commentary

Stockholms
universitet

Peter Szondis traktat "Über philologische Erkenntnis"

Översättning samt kommentar

Cathrine Ottosson

Sammanfattning

Uppsatsen består av en översättning till svenskan av Peter Szondis traktat "Über philologische Erkenntnis", samt en kommentar till översättningen. Utifrån skoposteoretiska ställningstaganden inringas översättningens skopos genom en analys av källtextens bakgrund samt verkningshistoria. Med utgångspunkt i denna analys definieras översättningens tänkta läsare och forum, samt principer för översättningen. Särskilda problem som uppstått vid översättningen kommenteras, däribland översättning av termer och begrepp, bildspråk, satsradningar, genusrelaterade problem, samt översättning av citat och referenser.

Nyckelord

Peter Szondi, Översättning, Hermeneutik, Litterär hermeneutik, Filologi, Litteraturvetenskap, Tysk litteratur

1. Inledning, syfte och disposition	1
1.1 Inledning	1
1.2 Syfte	1
1.3 Disposition	1
2. Szondis text ur ett översättningsperspektiv	2
2.1 Frågeställningar	2
2.2 Kort om Peter Szondi	3
2.3 Szondi på svenska	3
2.4 Källtextens textuella historia och forum	4
2.5 Källtextens innehåll och genre	4
2.6 Förutsatta kunskaper hos läsaren	5
2.7 Källtextens inomdisciplinära sammanhang	6
2.8 Om källtexten i dansk och engelsk översättning	7
2.9 Översättningens tänkta forum	8
2.10 Översättningens tänkta målgrupp	9
2.11 Principer för översättningen	9
3. Kommentar till översättningen	10
3.1 Typografi och vetenskaplig referensapparat	10
3.2 Citat och allusioner	11
3.3 Förklarande noter	12
3.4 Termer och begrepp	13
3.4.1 Definitioner	13
3.4.2. Översättning av termer och begrepp	13
3.4.3 Förteckning över för översättningen problematiska begrepp	17
3.5 Bildspråk och etymologiska samband	18
3.6 Genusrelaterade problem vid översättningen	19
3.7 Satsradningar	21
4. Slutdiskussion	21
Referenser	23

1. Inledning, syfte och disposition

1.1 Inledning

Den här uppsatsen består av en översättning från tyskan till svenskan, samt en kommentar till översättningen. Texten som översätts, källtexten, utgörs av "Über philologische Erkenntnis" ('Om filologisk kunskap' i min översättning), som är skriven av Peter Szondi och ingår i hans bok *Hölderlin-Studien* (Szondi 1967). Källtexten för en epistemologisk diskussion om förhållandet mellan filologi, litteraturvetenskap och *science*. Bland annat berörs förhållandet mellan betraktares förutfattade meningar om litteratur och förståelsen av texter, förhållandet mellan analyser av ett enskilt litterärt verk och generaliserande litteraturhistoria, samt frågan om vad man egentligen menar när man säger att något är en metafor. Problemen exemplifieras främst med tolkningssvårigheter som uppkommer vid studiet av Friedrich Hölderlins lyrik. Texten är om inte central så åtminstone viktig inom litteraturvetenskapen och torde röna ett visst intresse även inom översättningsvetenskapen. Dels finns generella beröringspunkter med den senare, eftersom all översättning förutsätter tolkning, dels kan man finna värdefulla iakttagelser i detaljfrågor. Till exempel måste klassificering av översättningar av metaforer förutsätta en implicit eller explicit idé om på vilken grund man står när man identifierar en sådan.

1.2 Syfte

Uppsatsens syfte är att översätta de inledande sidorna av Peter Szondis traktat "Über philologische Erkenntnis" (Szondi 1967), samt kommentera översättningen. De översatta sidorna utgör drygt 8,5 sidor av traktaten, vilken i sin helhet består av 22 sidor. Kommentaren innehåller en analys av källtexten och dess sammanhang, en bestämning av översättningens tänkta läsare och sammanhang, samt utifrån detta en bestämning av lämpliga principer för översättningen. Därtill redogör den för några av de problem som uppstått vid översättningen och diskuterar hur dessa hanterats.

1.3 Disposition

Kapitel 1 utgör en inledning till uppsatsen.

Kapitel 2, som undersöker källtexten utifrån ett översättningsperspektiv, inleds av en presentation av en teoretisk grund för översättningen. Därpå följer en kort biografisk presentation av källtextens författare och tidigare svenska översättningar av texter av Peter Szondi, samt en presentation av källtexten, där dennas textuella historia, genre och kulturella sammanhang belyses. Tidigare översättningar av texten till engelska och danska jämförs. Mot bakgrund av det funna ringas ett tänkt forum, en tänkt läsare samt några lämpliga principer för översättningen in.

Kapitel 3 utgör en kommentar till översättningen. Kommentaren tar upp några specifika problem som uppkommit i översättningsarbetet och hur de hanterats, med stöd i den teori som beskrivits i den föregående delen. Härpå följer en avslutande diskussion som behandlar resultaten och deras innebörd i ett vidare perspektiv. Uppsatsen avslutas med en diskussion. Översättningen är bifogad som en bilaga, där källtext och översättning är placerade på varannan sida. I hänvisningar till bilagan i den löpande texten benämns källtexten som 'KT' och måltexten, eller översättningen, 'MT'.

2. Szondis text ur ett översättningsperspektiv

I följande kapitel behandlas källtexten och dess kontext och verkningshistoria ur ett översättningsperspektiv. Inledningsvis presenteras ett antal frågeställningar, som ligger till grund för olika delanalyser. Dessa utmynnar i en beskrivning av ett tänkt forum för översättningen samt av dess tänkta läsare. Med utgångspunkt i dessa överväganden formuleras några lämpliga principer för översättningen.

2.1 Frågeställningar

Diskussionen av principer för översättningen är influerad av den skoposteoretiska teoribildningen, där översättningens syfte betraktas som avgörande för de val översättaren gör (jfr. Vermeer 2004:227 ff.).¹

För att ringa in översättningens skopos, kan man ställa ett antal frågor:

- I vilket sammanhang ingick författaren?
- I vilket sammanhang ingick källtexten ursprungligen, och i vilket sammanhang ingår den i dag?
- Vad var Szondis syfte med att skriva texten, att döma av hur den ser ut, det vill säga vad är det för ett slags text?
- I vilket sammanhang har en svensk läsekrets hittills intresserat sig för Szondi och för svenska översättningar av hans texter?
- Vilket skopos har man haft när man hittills översatt texten till andra språk?

¹ Hans Vermeer framhäver att en översättning alltid har ett syfte, oavsett om detta är uttalat eller inte och att syftet i sin tur alltid påverkar översättningens utformning. Vilket skopos en översättning har är något som enligt Vermeer förhandlas fram explicit eller implicit mellan uppdragsgivaren och översättaren (Vermeer 2004: 227 f.).

2.2 Kort om Peter Szondi

Peter Szondi föddes i Budapest i Ungern 1929. Familjen var judar och lyckades fly till Schweiz 1944, när Ungern kom under tyskt styre, med den så kallades "Kasztner-Transport".² På vägen blev de fasthållna i koncentrationslägret Bergen-Belsen under ett halvår (König 2005:15).

Fadern var den namnkunnige forskaren i psykologi, Leopold Szondi. Dennes mest kända teori utgjordes av den så kallade "Schicksalanalyse" (ödesanalys), med vars hjälp det var tänkt att man skulle kunna avgöra vem som var biologiskt determinerad att vara attraherad av vem via en så kallad "Triebdiagnostik" (driftdiagnostik) (König 2005:15 f.). Det relaterade Szondi-testet, som det kom att kallas, skulle senare användas bland annat för att analysera krigsförbrytares psykologi i samband med Nürnberggrättegångarna (Blass 1993:38). Modern, Lili Szondi, född Radványi, var lärare i språk (König 2005:99).

Peter Szondi påbörjade sin akademiska karriär i Schweiz där han läste för litteraturteoretikern och romantikforskaren Emil Staiger (König 2005:19).

Szondi disputerade på avhandlingen *Det moderna dramats teori* (vilken behandlas närmare i kap 2.3). 1959 flyttade Szondi till Berlin och han var verksam vid *Freie Universität* som litteraturforskare under resten av sitt liv. Han hann dock även med att arbeta som gästforskare både vid Princeton i USA och i Israel (König 2005:108 ff.).

Szondi betraktas som en av de centrala moderna tänkarna inom hermeneutiken. Han var starkt influerad av Hegel och under den senare delen av sitt liv av Jacques Derrida och Theodor W. Adorno. Han var, liksom Walter Benjamin löst knuten till den så kallade Frankfurtskolan. Förutom den moderna västerländska dramatiken utveckling har Szondi även skrivit om enskilda författare, framför allt Walter Benjamin, Friedrich Hölderlin och i slutskedet av sitt liv Paul Celan, som han även umgicks och brevväxlade med. Szondi dog 1971 genom att liksom Celan begå självmord.

Även om bara en bråkdel av Szondis texter hittills översatts till svenska (se nedan i 2.3) är hans roll och erkännande inom litteraturvetenskapliga sammanhang inte ringa. Szondi har influerat bland andra Paul de Man, Derrida och Adorno. Den litteraturvetenskapliga institutionen vid *Freie Universität* har fått namnet Peter Szondi-Institut.

2.3 Szondi på svenska

För att närmare ringa in det kulturella sammanhanget för måltextern följer här en kort presentation av de existerande översättningarna av Peter Szondis texter till svenska.

Hittills har en bok och tre artiklar av Peter Szondi översatts till svenska. Boken *Det moderna dramats teori* har översatts av Kerstin Derkert och hör till Szondis mest berömda verk (Szondi 1972). Boken utgör en exposé över den västerländska dramatiken utveckling med huvudsakligt avstamp i klassicismen. Dramats utveckling sätts i samband med och betraktas som en del av den politiska historien. Artikeln "Övertinnandet av klassicismen", som översatts av Daniel

²Ungern stod under andra världskriget på Tysklands sida. Ungern försökte stifta separatfred med Sovjetunionen 1944, men kom eller tvingades då i stället att hamna under tyskt styre. Av Ungerns 600 000 judar mördades 500 000. (Nationalencyklopedin 2010: uppslagsord 'Ungern').

Birnbaum och Sven-Olov Wallenstein, behandlar Hölderlins så kallade Böhlendorffbrev (Szondi 1990). Birnbaums och Wallensteins översättning ingår i ett temanummer om Hölderlin av litteratur-, konst- och filosofitidskriften *Kris*. Artikeln ”Beständighetens poetik”, som har översatts av Lars Bjurman, ingår i antologin *Med andra ord* och utgör en näranalys av Paul Celans Shakespeareöversättningar (Szondi 1998). Antologin samlar olika texter om översättning. Slutligen finns även ”Om en rad i Romeo och Julia” översatt av mig själv tillsammans med Thomas Sjösvärd (Szondi 2008). Artikeln utgörs av en marxistiskt influerad politisk analys av självmordets funktion i Shakespeares drama *Romeo och Julia*. Här är sammanhanget antologin *Författarsjälv mord*.

Även om hittills enbart ett kapitel översatts ur *Hölderlin-Studien* nämns boken bland de 28 verk om litterär hermeneutik man ”funnit användbara vid ett hermeneutiskt studium” i den namnkunniga antologin *Hermeneutik* (Engdahl 1977:289). Bland andra svenska studier, där *Hölderlin-Studien* används och behandlas kan Melbergs *Några vändningar hos Hölderlin* (Melberg 1995) samt *Den okända texten* av Anders Olsson nämnas (Olsson 1987). Slutsatser man utifrån detta kan dra är att alla texter av Szondi, undantaget hans avhandling, som hittills översatts till svenska handlat om ämnet för antologin respektive tidskriften där de ingått (Hölderlin, översättning, författarsjälv mord), samt att det finns ett allmänt intresse för Szondi som representant för litteraturvetenskaplig hermeneutik.

2.4 Källtextens textuella historia och forum

Den valda källtexten består av den inledande delen av Peter Szondis text ”Über philologische Erkenntnis”. Den publicerades för första gången 1962 i den tyska kulturtidskriften *Neue Rundschau*, sedan samma år i antologin *Universitätstage* under titeln ”Zur Erkenntnisproblematik in der Literaturwissenschaft” och därefter i *Hölderlin-Studien 1967* (Schestag 2007:28 f.). Att just den valda versionen (Szondi 1967) ligger till grund för uppsatsen beror på att det är den sista version av texten som Szondi godkände före sin död. Detta enligt den litteraturvetenskapliga textkritiska principen *Ausgabe letzter Hand*, enligt vilken den sista version som författaren godkände, eller lagt sista handen vid, används (jfr. Wallberg 2004:130). Att Szondi själv lät publicera texten vid tre olika tillfällen i tre olika forum, har lett litteraturforskaren Thomas Schestag till slutsatsen att Szondi måste ha betraktat texten som grundläggande för sitt tänkande (Schestag 2007:29). En annan viktig slutsats man kan dra är att Szondi betraktat texten både som fullständig nog och lämplig att läsa i sin egen rätt och som ett fungerande första kapitel i en monografi om ett enskilt författarskap, den romantiske poeten Friedrich Hölderlin.

2.5 Källtextens innehåll och genre

Nedan ges en kort presentation av källtextens innehåll, varefter källtextens genre bestäms.

Szondi förfäktar i källtexten uppfattningen att framför allt tyska litteraturforskare inom germanistik inte fullt ut har insett litteraturvetenskapens särart i förhållande till naturvetenskaplig forskning. Det resonemang han för leder till slutsatsen att helt olika metoder måste användas inom de olika disciplinerna för att man ska kunna nå någon egentlig kunskap inom litteraturforskningen. Han kan här sägas bygga vidare på och fördjupa Wilhelm Diltheys särskiljande mellan naturvetenskaperna och humanvetenskaperna.

Vidare hävdar Szondi att man inte bör utveckla en allmän metod för tolkning av alla litterära texter, utan att man måste låta de enskilda verkens egenart och tillblivelseprocess framträda vid uttolkningen. Han menar också att en tolkning av en text aldrig bör få funktionen av en förklaring till texten som kan läsas utan denna, utan att tolkningen bör låta den litterära textens svårtolkade karaktär framträda.

I samband med detta behandlar Szondi ämnen som metaforers bestämning och egenskaper, samt (i den senare här ej översatta delen av texten) hur tolkningen bör förhålla sig till de följder grammatiska tvetydigheter har för tolkningen. En viktig fråga vid diskussionen om metaforer och grammatiska tvetydigheter är den om huruvida verket, dikten eller författarskapet betraktas som autonomt och mot vilken bakgrund man bedömer en eventuell metafor; är det dikten, verket, författarskapet eller litteratur i allmänhet från den aktuella tidsperioden?

Textens ämne gör att den utan svårighet kan klassificeras som en vetenskaplig text, tillhörande humanvetenskaperna. Det finns dock anledning att utifrån ett översättningsperspektiv närmare utreda vilken typ av vetenskaplig text det rör sig om, eller vilken vetenskaplig genre.

Szondi kallar själv texten en traktat i *Hölderlin-Studiens* undertitel: "Mit einem Traktat über philologische Erkenntnis" (Szondi 1967).

Texten benämns också som en traktat på svenska i Anders Olssons bok *Den okända texten* (Olsson 1987:50). I *Nationalencyklopedin* ges följande förklaringar till traktat:

traktat, (lat. *tractatus* 'beröring'; '(vetenskaplig) behandling', 'skrift', av *tracto* 'hantera', 'bearbeta', 'behandla') äldre benämning på propagandistisk eller religiöst uppbygglig småskrift. Jfr traktatsällskap. (*Nationalencyklopedin* 2010: uppslagsord 'traktat'.)

traktat (lat. *tractatus* 'beröring'; '(vetenskaplig) behandling', 'skrift', av *tracto* 'hantera', 'bearbeta', 'behandla'), inom folkrätten en bindande överenskommelse mellan två eller flera stater, se fördrag." (*Nationalencyklopedin* 2010: uppslagsord 'traktat'.)

I *Norstedts svenska ordbok* (2006) ges snarlika förklaringar till ordet. I den tyska ordboken *Duden Deutsches Universalwörterbuch* (2003) förekommer vid uppslagsordet 'traktat' nämnda betydelser av det tyska ordet, men även betydelsen "Flug-, Streit-, Schmähschrift" (flyg-, strids- och smädeskrift).

Det är rimligt att anta att ordet i undertiteln till *Hölderlin-Studien* används med flera av sina delbetydelser. Texten kan betraktas som en vetenskaplig behandling. Den är visserligen inte i religiös mening uppbygglig, men är en argumenterande kortare text, som har ett tydligt budskap och som mycket tydligt vänder sig emot något författaren vill betrakta som ett rådande tillstånd. (Huruvida detta också sker på ett smädande sätt låter jag vara osagt.) Jag ser ingen anledning att kalla texten något annat än en traktat på svenska, även om de nämnda svenska ordboks- och lexikonförklaringarna inte har med detta stridande, smädande inslag bland sina delbetydelser. Något som jag menar på ett avgörande sätt också skiljer källtexten från exempelvis en akademisk avhandling i litteraturvetenskap är en elliptisk redovisningsform för begrepp och en schwungfull och framåtdrivande korthuggenhet.

2.6 Förutsatta kunskaper hos läsaren

De förkunskaper källtexten förutsätter kan beskrivas som omfattande och specialiserade. Den höga grad av förkunskaper läsaren av Szondis text förväntas besitta kan illustreras av att denna

förutsätts inte bara ha läst utan minnas relativt specifika detaljer ur litterära verk, som när det refereras till *Effi Briest* i den inledande meningen. Här rör det sig inte ens om att ett citat återges utan referens, där läsaren måste känna igen detta, utan här är den enda information läsaren får att man avser favorituttrycket hos en fiktiv person, där enbart smeknamnet på karaktären ifråga nämns. I detta avseende kan texten betraktas som utestängande. Det aktuella stället som åsyftas torde vara "Ach Luise, lass ... das ist ein zu weites Feld" och variationer på detta (Fontane 2002:333). Repliken utgör det sista ordet i romanen och lyder i Eva Liljegrens bearbetning av Ernst Lundquists översättning: "Låt det vara, Luise ... det är ett alltför vidlyftigt ämne" (Fontane 1986:281).

Detta kryptiska drag kan kontrasteras mot att de analyserade exempeltexterna skrivna av Hölderlin faktiskt till stora delar citeras i texten. Här förlitar sig alltså Szondi inte på läsarens utantillkunskaper, trots att man kanske kan tänka sig att tyska litteraturvetare i högre grad kan dikter av Hölderlin utantill än de kan karaktärernas repliker i *Effi Briest*. Möjligen beror detta på att man kanske kan klara sig på att minnas uttrycket ur *Effi Briest* på ett ungefär, medan Szondis ärende ju gäller tolkningen av enskilda formuleringar som det är viktigt att ha exakt. En ytterligare förklaring till att just Hölderlin måste citeras kan vara att Hölderlins texter finns utgivna i ett flertal olika versioner, troligtvis främst beroende på det textkritiska läget för dessa, vilket behandlas närmare nedan (se 3.2).

Läsaren förväntas naturligtvis även känna till historiska personer som Friedrich Schleiermacher, Friedrich Hölderlin, Georg Wilhelm Friedrich Hegel och Walter Dilthey och dessas skrifter och teorier, även om man kan argumentera för att tillräcklig information om dessa ges i texten för att den på en ytlig nivå kan förstås. Vidare ges heller ingen närmare förklaring och beskrivning av de för texten centrala begreppen filologi, litteraturvetenskap och hermeneutik.

2.7 Källtextens inomdisciplinära sammanhang

Ovan har redogjorts för exempel på referenser där läsaren antas ha förkunskaper som inte presenterats. Läsaren får dock ledtrådar till vilka kunskaper som behöver inhämtas även om själva informationen inte ges explicit i texten.

Nedan följer en kort utredning om textens inomdisciplinära bakgrund. Med disciplin avses här humanvetenskaper i allmänhet, och den vetenskapsteoretiska och hermeneutiska diskussionen i synnerhet. Inledningsvis presenteras en mycket förkortad version av hermeneutikens historia och dess moderna riktningar.

Texten befattar sig, som framgått ovan, i hög utsträckning med hermeneutik. Termen hermeneutik har sin etymologiska bakgrund i begreppet *hermeneía*, som för de gamla grekerna hade betydelsen "att i tal rikta sig mot omvärlden" (Olsson 1987:13). Romarna valde senare att vid översättning likställa sitt eget begrepp *interpretatio*, som även innefattade en tolkande aspekt, med *hermeneía*, och därifrån har begreppet hermeneutik fått sin betydelse av tolkning eller tolkningslära (Gulddal & Möller 1999:11).

Den äldre hermeneutiken i bemärkelsen tolkning sysslade främst med tolkning av *Bibeln*, där det ju som bekant, handlade om att utröna vad guden egentligen menar. Enligt Olsson var man inom den första varianten av hermeneutik inriktad på litterära texter ute efter att antingen bestämma en "verkets bokstavliga mening", eller göra en "allegorisk tolkning", där man utreder vilken eventuell mening verket har bortom det bokstavliga ordet (Olsson 15 f.). Schleiermacher,

som Szondi hänvisar till i källtexten, utvecklade teorin om den hermeneutiska cirkeln, enligt vilken ett verks mening klargörs genom att man förklarar en del (till exempel ett ord) genom den helhet där den ingår (exempelvis ett längre textstycke) och omvänt förstår helheten med utgångspunkt i de delar den är sammansatt av. Tolkningen rör sig på så sätt i en cirkel.

Av särskild vikt för översättningen är begreppens centrala betydelse i traditionen. (För översättning av begrepp, se 3.4.) Något annat jag tycker att man allmänt kan finna utmärkande för texter inom vad som här kan kallas 'den hermeneutiska traditionen' är implicita referenser, ett kreativt betydelsebärande bildspråk, kreativa verbformer, samt en stark etymologisk sensibilitet. Som behandlas närmare i kapitel 3 utgör källtexten inget undantag.

2.8 Om källtexten i dansk och engelsk översättning

Texten är inte tidigare översatt till svenska. Den finns dock i engelsk och dansk översättning, vilka varit behjälpliga vid översättningen. Skälet till att översättningar till just dessa språk behandlas här är att jag själv kan läsa dem.

Den engelska översättningen "On textual understanding" (Szondi 1986) och den danska översättningen "Om filologisk erkendelse" (Szondi 1999) skiljer sig från varandra i hur de förhåller sig till de förkunskaper som förväntas av läsaren, något som kan illustreras med hur de återger den inledande passagen. I källtexten lyder den:

Wer nach der Erkenntnisweise der Literaturwissenschaft fragt, begibt sich auf ein Gebiet, dem der alte Briest seine Lieblingswendung schwerlich versagt hätte. Es empfiehlt sich daher, das weite Feld schon im Eingang zu begrenzen (KT 2:2 ff.).

Den som frågar efter litteraturvetenskapens sätt att tillägna sig kunskap ger sig in på ett område, för vilket den gamle Briest knappast skulle ha underlåtit att använda sin favoritordvändning. [not] Det är därför lämpligt att begränsa detta vida fält redan när man träder in i det (MT 3:2 ff.).

I stycket finns förutom den komplicerade referensen till *Effi Briest*, både Szondis komplicerade bildspråksanvändning, samt ett av de för texten viktigare begreppen, *Erkenntnis*, representerade. Att det rör sig om det första stycket i texten är också viktigt, då detta kan betraktas som tongivande för stil och vilka förkunskaper läsaren kan förväntas ha. Intressant är att den danska och den engelska lösningen här följer två olika strategier, och därmed kan sägas representera två olika lösningsmodeller:

Spørger man efter litteraturvidenskabens erkendelsesmåde, så begiver man sig ind på et område, som den gamle Briest næppe havde undladt at bruge sin yndlingsvending om. [not] Det er derfor anbefalelseverdigt at inkrænke dette store og uoverskuelige område allerede ved begyndelsen (Szondi 1999:183).

If we set out to investigate how understanding is acquired in literary study we will find this to be a 'broad subject indeed'. [not] The best procedure, therefore, would be to restrict it right from the start (Szondi 1986:3).

Både den engelska och den danska översättaren har, som anges inom klammerparentes i citaten, valt att efter den första meningen lägga in en förklarande fotnot som anger vilket favorituttryck källtexten med största sannolikhet syftar på. Fotnottexterna lyder:

Den gamle Briest i Theodor Fontanes roman *Effi Briest* (1895) bruger udtrykket „das ist ein zu weites Feld“, dvs 'det er en længere historie' eller 'det er et stort og uoverskueligt område'.
O.a. (Szondi 1999:204, not till s. 183.)

Here Szondi employs the favorite saying of Effi Briest's father in Theodor Fontane's novel of the same name – Trans. (Szondi 1986:184, not till s. 3.)

En väsentlig skillnad mellan de båda översättningarna är att den danske översättaren har valt att i brödtexten överföra att den gamle Briest sagt någonting och att låta läsaren leta i fotnoter. Den engelske översättaren väljer i stället att skriva ut Briestcitaten på engelska i texten och stryker i brödtexten informationen om att det rör sig om den gamle Briests favorituttryck. Man kan på så sätt säga att den danska översättningen i brödtexten förutsätter samma förkunskaper som den tyska i brödtexten, men att man för den som saknar dessa kunskaper lagt till en förklarande not. Den engelska översättningen visar här på en motsatt strategi, där man i brödtexten väljer att förklara och göra det utsagda i källtexten explicit, och att i noten enbart förklara att Szondi här använder sig av ett favorituttryck hos en karaktär i romanen *Effi Briest*.

Intressant i det valda citatet är också hur tilltalet fungerar i de båda översättningarna, genom användningen av pronomen. I den engelska översättningen förekommer ett "we", medan den danska har ett "man" för *wer* (*wer* fungerar i detta fall som relativt pronomen = den som/var och en som). Gemensamt för översättningarna är att de skapar större närhet mellan läsare och författare/text än vad källtexten här gör.

Den danska översättningen kan efter de flesta måttstockar sägas ligga mycket nära källtexten, medan den engelska med svenska mått mätt kan betraktas som kommunikativ enligt Peter Newmarks begreppsapparat (jfr. Newmark 1988:47 f.) eller acceptabel enligt Gideon Tourys begreppsapparat (jfr. Toury 2004:207 ff.). Jag skriver 'svenska mått' eftersom normen vid anglosaxiska översättningar av akademiska texter, om man jämför dem med svenska översättningar i gemen tycks luta mer åt det kommunikativa hållet. Detta kan leda till att man placerar sig inom olika intervaller på skalan när man inom olika kulturer vill definiera översättningar som nära eller fria enligt olika kategoriseringssystem.³ Det är med andra ord inte givet att den engelska översättningen måste betraktas som långt ut på skalan mot det kommunikativa hållet jämfört med andra översättningar till engelskan, bara för att de använda strategierna måste betraktas som kommunikativa i ett svenskt sammanhang.

2.9 Översättningens tänkta forum

Översättningens här tänkta forum för publikation är en kulturtidskrift eller en antologi antingen innehållande texter av Szondi eller texter om något av de ämnen som texten berör, såsom romantikforskning, litteraturteori eller hermeneutik i allmänhet. Den tänkta uppdragsgivaren

³ Frågan kan kopplas samman med att översättningar överlag inom den anglosaxiska kulturen kan sägas inneha en 'perifer position', enligt Itamar Even-Zohars begreppsapparat (Even-Zohar 2004:200 ff.).

skulle alltså i det här fallet kunna definieras som en tidskriftsredaktion eller förlagsredaktion för en kulturtidskrift eller ett förlag.

2.10 Översättningens tänkta målgrupp

Översättningens målgrupp definieras här som forskare och studenter inom humaniora, samt intresserade av de ämnen som berörs i den översatta texten, som exempelvis vetenskapsteori, lyriktolkning eller tysk romantik.

Läsaren torde vara intresserad av en översättning som ligger mycket nära Szondis text betydelsemässigt, då man förutsätts vilja kunna delta i och läsa texter tillhörande en internationell diskussion om texten ifråga. Måltextens läsare förväntas här inte vilja få texten förenklad.

2.11 Principer för översättningen

Ur de olika aspekter som framkommit vid karakteriseringen av källtexten och dess sammanhang, samt den identifierade målgruppen och forumet för måltexten, kan ett antal allmänna principer för översättningen härledas.

Den aktuella översättningsprincipen kan definieras som att i huvudsak, men med några undantag, eftersträva en ”adequate” (adekvat) översättning, enligt Tourys begreppsapparat, det vill säga att följa de normer källtexten aktualiserat och att inte anpassa översättningen till målkulturens normsystem (Toury 2004:207ff.). Eugene Nidas så kallade dynamiska ekvivalens, kan inte anses eftersträvansvärd vid den här översättningen, utan snarare något närmare formell ekvivalens på skalan (jfr Nida 2004:156 ff.).

I enlighet med detta strävar översättningen generellt inte efter att anpassa innehåll och exempel till svenska förhållanden och konventioner.

Texten anpassas däremot till svenska skrivregler, som exempelvis skiljetecken vid citat och fotnotapparat. Detta för att underlätta för en svensk läsare att använda referensapparaten. En idiomatiskt korrekt svenska eftersträvas likaså.

Även om stil och stilnivå är mycket svårbestämda begrepp eftersträvas att vid översättningen överföra dessa efter översättarens bästa förmåga. Här definieras källtextens stil som det sätt på vilket källtextens språk avviker från det allmänna språket. Ifråga om ordlekar eftersträvas att dessa överförs när det går att finna passande ord med snarlik betydelse, i den mån det inte inverkar alltför mycket på stringensen i argumentationen.

För citat i källtexten används vid översättningen existerande svenska översättningar, där sådana finns och där de är förenliga med Szondis argumentation och översättningens inramade skopos.

3. Kommentar till översättningen

I följande kapitel behandlas några för översättningen centrala problem, samt hur dessa hanterats.

3.1 Typografi och vetenskaplig referensapparat

Källtexten innehåller ett antal citat och noter. Typografin för citering och noter skiljer sig åt mellan svenska och tyska akademiska texter, något som ställer översättaren inför valet om man ska anpassa citeringen till svenska normer eller följa de tyska vid översättning. Beslutet torde inte vara så svårt att fatta för översättaren i praktiken. Tidskrifter och redaktörer för antologier har ofta bestämda system för hur hanteringen av referenser ska fungera i deras forum. Antingen har man som översättare redan från början fått instruktioner för hur noter och referenser ska se ut, eller så får man dem tilldelade någon gång i processen före tryckning. Ett annat alternativ är att typografin åtgärdas av ansvariga, varpå översättaren i bästa fall får godkänna före tryckning.

Szondi har för noterna använt en variant av Oxfordsystemet. Jag har följt Szondis system med undantag för att jag av tekniska skäl fått börja om fotnoternas numrering för varje sida. De tyska titlarna har jag lämnat översatta, eftersom även en svensk läsare förutsätts vilja kunna hitta de texter Szondi refererar till. En svensk översättning av titlarna skulle kunna förleda läsaren att tro att det existerar en svensk översättning av boken eller texten. Mina egna förklarande noter (se 3.3) avslutar jag med 'Ö.a.' för att särskilja dem från Szondis. I de fall noterna innehåller både Szondis text och min text har jag av samma skäl satt min egen text inom hakparentes och avslutat den med 'Ö.a.' inom nämnda hakparentes. När jag för översättningar av citat har använt mig av befintliga översättningar har jag angett detta med i noter (se 3.2). I de fall jag själv översatt citaten har jag inte markerat detta alls, enligt rådande normer.

Styckeindelning har bibehållits och jag har undvikit att stycka upp eller slå ihop meningar.

Skillnaden i hur kursiv stil och klammercitattecken används i källtexten för citat är inte helt klar. Vid en första anblick kan det se ut som att Szondi använder kursiv stil för citat han håller med och klamrar för citat han vill polemisera emot. Vidare kan man se att han använder kursiv stil för äldre texter, som vid citat av Schleiermacher och Hölderlin, men klammercitattecken för Wittgenstein och den citerade kommentaren ur Stuttgartutgåvan av Hölderlins samlade verk. Det finns också i källtexten ett exempel på ett så kallat tillskrivet citat där rör det sig om något Hegel sägs ha sagt och inte något som citeras ur Hegels skrifter, vilket kan ha inverkat på Szondis val av citatmarkör. För det använder Szondi kursiv stil. Jag har valt att även för detta fall använda citattecken. (För mer om det tillskrivna citatet, se 3.3.) Det är som framgått svårt att närmare bestämma vad valet av sätt att markera citat allmänt här beror på. Min gissning är att standardiseringen av referenssystem för vetenskapliga texter skett över tid och att olika referensmetoder använts parallellt och kanske även tidvis godtyckligt.

Jag har valt att, i enlighet med den formulerade översättningsprincipen att följa svenska skrivregler, valt att vid översättningen av citat endast använda citattecken. Detta med undantag för diktcitaten där jag använt citattecken för de svenska översättningarna följt av diktцитatet på tyska inom klammerparentes första gången diktstället citeras (se 3.2).

3.2 Citat och allusioner

Källtexten innehåller, som behandlats ovan, ett antal citat av tänkare och författare. För Wittgensteins citat har jag använt en befintlig översättning av Anders Wedberg (Wittgenstein 2005). Detta har jag angett i måltexten inom hakparentes i fotnoten efter referensen till det tyska verket. Jag har gjort samma sak med citaten av Hölderlin ur *Brod und Wein* och *Friedensfeier*. För de senare har jag kunnat använda Arne Melbergs och Aris Fioretos översättningar (Hölderlin 1995; Hölderlin 2002).

Citat ur Hölderlins text *Patmos* har jag själv översatt. Det existerar visserligen en översättning gjord av Erik Blomberg, men den var antingen baserad på en annan version av Hölderlins text eller alltför fritt utförd för att kunna användas i det här syftet (Hölderlin 1960:78 ff.).

Ett intressant problem ifråga om Hölderlins texter och översättning av dessa är nämligen att det existerar ett antal olika versioner av texterna. Detta beror dels på det mycket komplicerade textkritiska läget, dels på dikternas likaledes komplicerade editionshistoria. Hölderlin behandlades på sinnessjukhus från och med 1806. Han lämnade inte efter sig några färdiga dikter i slutversion, utan texterna består av blandningar av huvudtext, anteckningar, kommentarer och ändringar. De dikter som publicerats postumt har vid olika tillfällen utvunnits ur hans anteckningar efter olika textkritiska principer (Melberg 1995:11 ff.). Szondi använder sig i källtexten, enligt egen uppgift, av den så kallade Stuttgartutgåvan (KT 8:23).⁴

Både Melberg, Fioretos, och Blomberg har vid sina respektive översättningar utgått från olika utgåvor och gjort en egen bedömning för vad som ska ligga till grund för översättningen (Melberg 1995:13; Fioretos 2002:79; Blomberg 1960:37). Melbergs översättning har fördelen att den utkristalliserade källtexten *Brod und Wein* ingår (Hölderlin 1995). De citat han översatt överensstämmer med Szondis citat och Melbergs översättning har därför kunnat användas i översättningen. I Fioretos fall framgår det däremot inte hur hans källtext ser ut, men översättningen ligger så pass nära Szondis citat ur *Friedensfeier*, att jag bedömt att det gått att använda hans översättning för citaten. I Blombergs fall har jag dock, som nämnts ovan, däremot inte kunnat använda mig av hans översättning, då den på centrala punkter avviker från de citat Szondi använder.

På grund av de olika existerande versionerna av Hölderlins texter, samt för att förtydliga resonemanget för den läsare som i någon mån behärskar tyska, har jag valt att i översättningen sätta Hölderlins citat inom klammerparentes på tyska efter dess svenska översättning i måltexten första gången diktstället citeras. Detta är förenligt med översättningens skopos och översättningsprinciper i och med att den eventuella otydligheten skapats just på grund av att det rör sig om en översättning och inte är något som kan härledas ur en brist på tydlighet i källtexten.

⁴ Stuttgartar Ausgabe påbörjades 1943. Arbetet pågick under 30 år och leddes av Friedrich Beißner (Melberg 1995:11).

3.3 Förklarande noter

Jag har vid tre tillfällen valt att lägga in förklarande noter i översättningen. Det första rör sig om det hänvisningen till citatet i *Effi Briest* som behandlats närmare ovan (se 2.6, 2.8). Det andra rör det till Hegel tillskrivna citatet som nämnts ovan (se 3.1). Det rör sig om följande ord, som Szondi citerar i källtexten:

Um so schlimmer für die Tatsachen (KT 6:26)

det var synd för fakta (MT 7:21)

Hegel säga ha fällt yttrandet, efter att hans teori om varför planeternas omloppsbanor banor förhåller sig till varandra som de gör (och särskilt varför Mars och Jupiters omloppsbanor betett sig avvikande) överbevisats genom fyndet av asteroiden Ceres, sedermera klassificerad som en dvärgplanet (Luckner 1992:88 f.).

Det tredje förklarande noten (MT 11: not 4) gäller ett förtydligande av hur en passage i Hölderlins dikt *Friedensfeier* kan översättas ordagrant. Notens motiveras av att Fioretos översättning, som citerats i måltexten, just i den aktuella passagen bedömdes vara för fri för att Szondis argumentation skulle fungera.

Enligt de formulerade översättningsprinciperna ska visserligen inte de förväntade förkunskaperna hos en läsare av översättningen vara lägre än för en läsare av källtexten. Skälet till att just dessa tre textställen bedömdes förtjäna noter ändå var att en läsare av den svenska översättningen här är i avsevärt större underläge än annars jämfört med en läsare av källtexten, just för att han eller hon läser en översättning. Detta i Hegelcitats fall eftersom det skulle vara mycket svårt att känna igen citatet, om man enbart har det i svensk översättning och i *Effi Briest*-citats fall, eftersom *Feld* i den svenska översättningen av romanen översatts till 'ämne' (Fontane 1986:281). Även den läsare som läst den svenska översättningen av romanen *Effi Briest* skulle på så sätt få svårare att associera på samma sätt som en tysk läsare, eftersom jag här översatt Szondis *Feld* till 'fält' (KT 2:4; MT 3:4). (Översättningen av bildspråk behandlas närmare nedan i 3.5.) Den tredje förklarande noten rör, som framgått, likaså den något som kan orsaka förvirring just för att det rör sig om en översättning.

En annan aspekt av varför just dessa textställen förtjänar noter är att det är avsevärt svårare att hitta information om översatta citat, för att inte tala om antydda citat utan källangivelse, än det är att hitta information om exempelvis Wilhelm Dilthey om läsaren inte skulle känna till honom.

Detta kan jämföras med att man, som behandlats ovan i 2.8, i den engelska översättningen valt att helt enkelt stryka referensen till *Effi Briest* och i stället lägga in en not där det förklaras att Szondi här i den tyska texten hänvisar till romanen ifråga.

Det har också bedömts som nödvändigt att, i strid med de övergripande översättningsprinciperna, vid ett tillfälle lägga till en förklaring i texten. Det rör sig om följande textställe:

Den Wörterbüchern wie auch der Rede vom >>forschenden Blick<< zufolge bedeutete >>Forschen<< einst Fragen und Suchen (KT 6:17 f.).

Enligt ordböckerna, liksom i det tyska uttrycket "forschender Blick", betydde "forskning" en gång att fråga och att söka (MT 7:13 f.).

Eftersom 'forskande blick' på svenska inte har samma betydelse som *forschender Blick* i tyskan (där det ofta används i betydelsen att vara objektiv), bedömdes det här som nödvändigt att behålla uttrycket på tyska, samt tillägga att det är ett tyskt uttryck. Närheten mellan språken torde i detta fall göra att man som svenskspråkig här åtminstone kan förstå att det finns en etymologisk koppling. Hade uttrycket översatts till svenska hade det i stället varit missvisande, då betydelsen på svenska delvis är en annan. Jag har i översättningen för *forschenden* (här akkusativ) skrivit 'forschender' (här nominativ) enligt rådande normer.

3.4 Termer och begrepp

Ett betydande problem vid översättningen är källtextens särskilda etymologiskt kopplade sätt att använda begrepp. Nedan, efter en kort förklaring av vad som här menas med termer respektive begrepp, redogörs för några av dessa specifika problem, samt hur de hanterats.

3.4.1 Definitioner

För att undvika en alltför utdragen diskussion om skillnaden mellan termer och begrepp används här en lätt modifierad form av Nationalencyklopedins förklaring av *term*: ett ord som används på ett någorlunda etablerat sätt i sitt sammanhang, en användning som tydligt skiljer sig från hur ordet används i standardspråket (jfr. *Nationalencyklopedin* 2010: uppslagsord 'term'). Med 'någorlunda etablerat' avses här även om termen presenteras och används för första gången som en term i en text. Likaså används här Nationalencyklopedins förklaring av begrepp som det abstrakta innehåll som termen, täcker, samt "de (konkreta eller abstrakta) objekt som termen betecknar eller appliceras på" (*Nationalencyklopedin* 2010, uppslagsord 'begrepp').

3.4.2. Översättning av termer och begrepp

Översättningens av begrepp utgör i det här fallet ett större problemkomplex med många olika aspekter. Inledningsvis illustreras här svårigheternas omfattning genom ett exempel, det kanske för källtexten viktigaste begreppet, *Erkenntnis*. På detta följer en punktlista över sådant som bedömts som viktigt att ta hänsyn till vid översättningen av begrepp i texten. Därefter redogörs för hur specifika problem hanterats vid översättningen av begrepp.

Problemen med att översätta termer ger sig tillkänna redan i källtextens titel, "Über philologische Erkenntnis", där frågan genast uppstår om hur man bör översätta *Erkenntnis*. Ordets betydelse tycks ligga i ett mellanläge mellan varseblivning, erfarenhet och kunskap och verkar på så sätt beteckna något svenskan inte har någon träffande beteckning för.

Som Joshua M. Price, med stöd i José Ortega y Gasset's teorier, hävdar i samband med översättningar av texter inom *social science*, torde just översättningen av begrepp i vetenskapliga texter ofta höra till de enklare översättningsproblemen att lösa, i och med att dessa oftast definieras i texten och att författaren till källtexten därigenom redan gjort en form av översättning av begreppen genom den explicita definitionen (Price 2008:352 f.).⁵

⁵Price anför detta som motargument mot Immanuel Wallersteins uppställning för hur man ska översätta begrepp inom *social science*, där Wallerstein enligt Price hävdar att man bör använda sig av etablerade standardlösningar vid översättningen. I och med att forskaren normalt omdefinierar

Szondis text utgörs dock, som behandlats ovan i 2.5, av en traktat och inte en vetenskaplig avhandling, även om en vetenskaplig referensapparat används. Detta kan förklara att merparten av begreppen inte uttryckligen definieras närmare i texten. I fallet *Erkenntnis* finns dock i källtexten en förklaring av vad som avses med ordet:

Ein Satz aus Schleiermachers *Kurzer Darstellung des theologischen Studiums* gibt nicht nur an, was hier unter >>Erkenntnis<< verstanden werden soll, er weist auch schon den Weg dorthin, wo sich deren Problematik für die Literaturwissenschaft verbirgt: *Das vollkommene Verstehen einer Rede oder Schrift ist eine Kunstleistung und erheischt eine Kunstlehre oder Technik, welche wir durch den Ausdruck Hermeneutik bezeichnen* (KT 2:4 ff.).

En mening i Schleiermachers *Kurze Darstellung des theologischen Studiums*, anger inte bara vad som här avses med "kunskap", utan visar också vägen till den punkt där denna problematik för litteraturvetenskapen följer sig: "Den fullständiga förståelsen av ett tal eller en skrift är en konstbedrift som kräver en konstlära eller teknik, som vi betecknar med termen hermeneutik." (MT: 3:5 ff.)

Genom att bestämma och definiera, och därigenom samtidigt etablera, en svensk term för *Erkenntnis* och de andra termerna och hålla sig till dessa vid översättningen torde översättningen ur det här perspektivet på så sätt kunna fungera, just genom att termen definieras i själva texten.

Problemet utvidgas emellertid i och med att det tyska ordet i källtexten svarar mot ett verb, *erkennen*, och att det i källtexten finns ytterligare ett etymologiskt besläktat ord med näraliggande betydelse, *kennen*. Vidare förekommer ordet *Wissen*, vilket i tyskt vardagligt tal ligger nära *Erkenntnis* i betydelse. Anslutande problem utgörs av att verben *wissen* och *verstehen* används och särskiljs betydelsemässigt i källtexten, trots att dessa ord har ungefär samma betydelse i vardagstyska. I *Prismas stora tyska ordbok* (1997) översätts exempelvis både *Kenntnis* och *Erkenntnis* med 'kunskap'. Att använda samma svenska ord i översättningen i det här fallet skulle dock bli mycket problematiskt när de tyska orden ställs emot varandra i källtexten, som i följande exempel:

Auch hier wird mehr Beachtung geschenkt der Kenntnis als der Erkenntnis (KT 6:22f.).

Även här beaktas vetskap mer än kunskap (MT 7:18).

Ett ännu mer intrikat problem är att Szondi i texten tycks ha gjort bruk av ordens etymologiska koppling, som i den nyss citerade meningen.

Det finns, som framgått, ett flertal variabler, som en översättning kan eller bör ta hänsyn till. Dessa kan sammanfattas med följande punkter:

- att begrepp särskiljs från varandra genom olika termer i översättningen
- att termens vardagliga betydelse motsvarar dess vardagliga betydelse på svenska
- hur ordet har översatts till svenska inom den humanvetenskapliga traditionen tidigare
- hur ordet har översatts till engelska och danska och hur uttolkare av texten sett på ordet

och utnyttjar språket på ett nytt sätt och inte nöjer sig med en standarddefinition av en term, borde inte heller översättaren nöja sig med en standardöversättning, utan undersöka vilken översättning som passar bäst i det aktuella sammanhanget enligt Price (Price 2008:352 f.).

- ordets etymologiska historia, när denna aktualiseras i källtexten
- att det etymologiska släktskapet termerna emellan framgår i översättningen
- svenskans och tyskans etymologiska släktskap

Nedan följer en kortare redogörelse för hur den här valda översättningen av specifika termer motiverats. (För en förteckning över valda översättningar vid termer och begrepp som orsakat problem, se 3.4.3.)

Något som vid översättningen vållat problem är, som framgått, den etymologiska kopplingen mellan begreppen och att Szondi utnyttjar denna. *Erkenntnis* liksom *Kenntnis*, som används, kommer etymologiskt sett av *erkennen* respektive *kennen*, vilka i sin tur härstammar från det medeltida ”erkennen” som i sin tur kommer av det tidiga medeltida *irchennan*. Ordet *irchennan* kunde då, enligt *Duden herkunftswörterbuch* (2007) betyda både (ungefär) att erinra sig, och att inse. *Erkenntnis* kom att betyda *igenkännande* och *att inse* (uppslagsord ’Erkenntnis’). Under 1700-talet kom ”Erkenntnis unterscheiden” att användas i domstolar för att ’avkunna dom’. (*Duden Herkunftswörterbuch* 2007, uppslagsord ’Erkenntnis’). *Erkennen* används fortfarande inom domstolen och i lagsporter för att *döma*.

En ytterligare komplicerande faktor uppstår dessutom av att Szondi längre fram i texten använder orden *Scheiden* och *Entscheiden* i följande mening där han beskriver hur hermeneutiken fungerar:

Sie betonen nicht das Moment des Wissens, sondern das der kritischen Tätigkeit, des Scheidens und Entscheidens (KT 4:46 f.).

De betonar inte momentet vetande, utan i stället den kritiska verksamheten, att särskilja och bestämma (MT 5:43 f.).

Scheiden och *Entscheiden* som i modern tyska normalt betyder ungefär ’skilja’ respektive ’bestämma/avgöra/välja’ är även de ord som etymologiskt sett använts i tyskt domstolspråk. Man får tänka sig att Szondi här anspelar på *Erkenntnis* i dess tidigare juridiska betydelse och inkorporerar den betydelsen i sitt resonemang. Ett problem som här vid översättningen uppstår är att Szondis val av ord endast blir begripliga utifrån deras semantiska koppling till en äldre betydelse av ordet *Erkenntnis*.

En blick på tidigare svenska översättningar av *erkennen* och *Erkenntnis* inom disciplinen ger viss vägledning. I Sven-Olov Wallensteins och Brian Manning Delaneys översättning av Hegels *Die Phenomenologie des Geistes* används ’få kunskap om’ eller ’veta’ för *erkennen* (Delaney & Wallenstein 2008:51). I Jim Jakobssons översättning av Edmund Husserls *Logische Untersuchungen* används ’kunskap’ för *Erkenntnis* (Husserl 2002).

De befintliga översättningarna till engelska och danska ger även de viss vägledning i frågan. I den engelska översättningen används, som nämnts ovan, i titeln ordet *understanding* för *Erkenntnis* (Szondi 1986). I en not i den engelska översättningen förklaras att översättaren har följt litteraturforskaren Jean Bollacks råd. Denna ska enligt översättaren ha avrått från ”cognition”, då det kunde leda tankarna i fel riktning och i stället förordat ”understanding” som en bättre översättning (Szondi 1986:3, not). Den danska texten har det enklare och kan använda det danska med det tyska besläktade och närliggande ordet *erkendelse*.

Även om ’kognition’ på svenska kanske inte hade varit påtänkt i det här fallet kan ’förståelse’ å andra sidan betraktas som ett olämpligt val, eftersom substantivet *Verstehen* och verbet

verstehen förekommer i texten. 'Förstå' torde vara den vanligaste översättningen av *verstehen*. En läsare med någorlunda kunskaper i tyska skulle nog föräntledas att tro att 'förstå' kunde stå för *verstehen* i texten och därför kunna missledas vid läsning av texter om näraliggande ämnen. Av dessa skäl skulle det alltså vara problematiskt att översätta *Erkenntnis* till 'förståelse'.

Alternativet 'varseblivning' är även det problematiskt, då *Erkenntnis* såsom det används i texten verkar förutsätta mer bearbetning än den mer direkta upplevelsen man brukar förknippa med varseblivning. 'Upplevelse' å sin sida har en alltför stark klang av känsla och inlevelse för att passa här. Problemen med att använda 'varseblivning' respektive upplevelse kan illustreras genom följande mening:

In der Hermeneutik fragt die Wissenschaft nicht nach ihrem Gegenstand, sondern nach sich selber, danach, wie sie zur Erkenntnis ihres Gegenstands gelangt (KT 2:23 ff.).

I hermeneutiken frågar vetenskapen inte efter sitt föremål, utan efter sig själv, efter hur den ska lyckas nå [*Erkenntnis*] om sitt föremål (MT 3:22 f.).

Det skulle, menar jag, förefalla märkligt att hermeneutiken frågar efter hur den kan nå 'varseblivning' eller 'upplevelse' (om det inte rör sig om hur varseblivningen går till och vad den resulterar i, alternativt vad som begränsar den, men det verkar det inte göra i sammanhanget).

Kenntnis sätts vid ett ställe i källtexten som något negativt värdeladdat i förhållande till *Erkenntnis*. Ingen explicit definition för *Kenntnis* ges i källtexten, men ur sammanhanget kan man utläsa att det här rör sig om en form av stelnad *Erkenntnis*, där tolkningen stelnat ungefär till ett lager som kan fyllas på:

Indem der Literaturwissenschaftler von seinen Forschungen spricht, gibt er zu, daß er seine Tätigkeit mehr als eine Suche nach etwas versteht, das es gibt und noch aufzufinden gilt, denn als Erkennen und Verstehen. Auch hier wird mehr Beachtung geschenkt der Kenntnis als der Erkenntnis (KT 6:20 ff.).

I och med att litteraturforskaren talar om sin forskning, medger han att han betraktar sin verksamhet mer som ett sökande efter något som existerar och som det gäller att upptäcka, än som tillägnelse av kunskap och förståelse. Även här beaktas vetenskap mer än kunskap (MT 7:16 ff.).

Att valet slutligen föll på 'kunskap' för *Erkenntnis* motiveras främst av tidigare översättningar av ordet inom den humanistiska forskningen, (Jfr Husserl 2002; Hegel 2008) samt att det i de flesta fall bedömdes fungera väl i måltexten för sig och i förhållande till de andra begreppen. 'Kunskapande' för verbet *erkennen* bedömdes dock här för kreativt i förhållande till Szondis tyska och *erkennen* fick i stället bli 'tillägna sig kunskap'. Det var, som nämnts, önskvärt men svårt att vid en svensk översättning få med ordets juridiska betydelsespektrum och samtidigt ansluta sig till det traditionella användningsområdet i ett akademiskt sammanhang. Här offrades den juridiska konnotation som Szondi utnyttjade i källtexten för innehållslig stringens. Texten riktar sig ju också enligt målgruppsanalysen inte främst till jurister (se kap 2.10). Även om man kan argumentera för att etymologin är en del av innehållet i den här texten, bedömdes det som viktigare här att argumentationen fungerar. Är inte argumentationen begriplig, är det ju också svårt att förstå bildspråk och anspelningar på etymologiska kopplingar.

Att *verstehen* och *Verstehen* blev 'förstå' och 'förståelse' motiveras av ordens tydliga etymologiska koppling språken emellan, samt hur orden traditionellt sett översatts till svenska.

Wissen blev 'vetande' av samma skäl. Översättningen 'vetande' för *Wissen* används också i översättningen av *Die Phenomenologie des Geistes* (Delaney & Wallenstein 2008:49.)

Valet föll på 'vetskap' för *Kenntnis*, då det på svenska tycks ha en mer statisk karaktär än kunskap, i linje med användningen av *Kenntnis* i källtexten. 'Vetande' hade varit ett alternativ, men det blev här av ovan nämnda skäl upptaget som översättning för det med det svenska ordet besläktade *Wissen*.

Slutligen ska kort redogöras för ett annat svåröversatt begrepp som utgörs av *Geist*, som har en lång historia inom tysk filosofi, och det därmed besläktade ordet *Geisteswissenschaften*. (Jämför exempelvis ovan nämnda bok *Andens fenomenologi* av Hegel (Hegel 2008).) Även om ordet 'ande' kanske låter främmande, för att inte säga övernaturligt, i en svensk text är det här viktigt att visa på kopplingen till tidigare tänkare, som till exempel de i källtexten nämnda Hegel och Dilthey, som aktualiseras vid användningen av ordet. Därför har det vid översättningen bedömts som olämpligt att använda något annat ord än 'ande'. Här hamnar man dock genast i svårigheter, då de humanistiska vetenskaperna i Tyskland av tradition kallas *Geisteswissenschaften*. Även om den etymologiska och historiska dimensionen går förlorad vid en översättning till 'humanvetenskaperna' bedömdes exempelvis 'de andliga vetenskaperna', ha för märkliga konnotationer på svenska.

Sammanfattningsvis kan sägas att etymologi fått ge vika för stringens i argumentation, då dessa aspekter stått emot varandra. Även om man naturligtvis kan argumentera för att etymologiska relationer här är en del av innehållet bedömdes dessa betydelsenivåer mindre värdefulla om man samtidigt går miste om termens innehåll, det begrepp den svarar mot.

3.4.3 Förteckning över för översättningen problematiska begrepp

Nedan följer en förteckning över träffade val för översättningar av begrepp som orsakat problem vid översättningen:

Erkenntnis – kunskap

Erkenntnisweise – sätt att tillägna sig kunskap

Entscheiden – bestämma

erkennen – tillägna sig/få kunskap

Geist – ande

Geisteswissenschaften – humanvetenskaper

Kenntnis – vetskap

Scheiden – avskilja

Verstehen – förstå

Verstehen – förståelse

Wissen – vetande

3.5 Bildspråk och etymologiska samband

Det förekommer, som framgått, en omfattande användning av bildspråk i källtexten. Bildspråket kan inte betraktas som enbart en ordlek eller utsmyckning i denna text, utan är i sig betydelsebärande. Det har därför inte varit möjligt att tillämpa kompensation vid översättningen, som är brukligt vid översättning av en annan sorts texter, till exempel resebroschyrer eller reklamtexter.

En bokstavlig översättning som får med alla sammanlänkningsord har dock inte alltid varit möjlig vid översättningen. Nedan behandlas några exempel på olika typer av bildspråk som orsakat problem vid översättningen.

Det första exemplet är hämtat ur den inledningen, som behandlats ovan (se 2.6, 2.8), där fältet ('litteraturvetenskapens sätt att tillägna sig kunskap') först beskrivs, varpå det rekommenderas att man ska begränsa fältet redan *im Eingang*:

Es empfiehlt sich daher, das weite Feld schon im Eingang zu begrenzen (KT 2:3 f.).

Det är därför lämpligt att begränsa detta vida fält redan när man träder in i det (MT 3:4 f.).

Uttrycket hör enligt en tillfrågad tysk modersmålstalare inte till standardspråket vid vetenskapliga texter på tyska, men är inte heller starkt förvånande. Då ett översättningslån, eller "calque" enligt Vinay och Darbelnets terminologi (Vinay & Darbelnet 2004:129), här bedömdes skapa mer förvirring än det tyska uttrycket, har jag valt att skriva 'redan när man träder in i det'. På så vis bibehålls bilden i något förändrad form utan att tydligheten i argumentationen går förlorad. Att det är svårt att tänka sig hur man rent praktiskt skulle kunna begränsa ett fält medan man träder in i det utgör här inget problem för översättningen, då samma svårighet uppstår i källtextens variant, och här är ju syftet att översätta källspråkstroget. Det första exemplet rörde alltså hur Szondi bygger upp sin argumentation med ett spatialt bildspråk. Det finns ett fält och han talar om att man bör göra något när man befinner sig vid ingången till det, nämligen begränsa det.

En annan typ av problem som uppkommit är när Szondi gör en poäng av ords etymologiska släktskap på tyska och detta släktskap saknar motsvarighet i svenskan. Ett exempel på en sådan etymologisk koppling som inte kunnat överföras till svenska rör nyckel (*Schlüssel*) och med detta besläktade ord. I texten förekommer orden *entschlüsseltes*, *verschlüsseltes* och *Schloß*. Jag har här inte kunnat överföra denna släktskap utan i stället åstadkommit en semantisk släktskap genom att översätta till 'nyckel', 'dechiffrerad', 'chiffrerad' och 'lås'.

På så sätt skapas ett samband mellan lås och nyckel, och ett mellan chiffrerad och chiffrering, men tyvärr ingenting som markerar alla de fyra ordens etymologiska samhörighet. Ett betydelsemässigt problem med detta uppstår när en hermetisk dikt beskrivs som 'ett lås som hela tiden slår igen':

Es ist ein Schloß, das immer wieder zuschnappt, die Erläuterung darf es nicht aufbrechen wollen (KT 4:36 f.).

Den [hermetiska dikten] är ett lås, som hela tiden slår igen, tolkningen får inte vilja bryta upp det (MT 5:34 f.).

När senare 'dechiffrerad' och 'chiffrerad' i översättningen används för *entschlüsseltes* och *verschlüsseltes* om dikten går kopplingen till lås och nyckel förlorad. Här har alltså en del av

bilden och den etymologiska kopplingen offrats till förmån för en fungerande svenska och en klarare argumentation.

Den danska översättningen har här mycket liknande min översättning använt ”nøgle”, ”dechifrerer”, ”chifreret” och ”lås” och på så sätt överfört ungefär lika mycket som min översättning av bildspråk och etymologiska kopplingar (Szondi 1999:185 f.). Den engelska översättningen har lyckats skapa en tydligare etymologisk koppling för den egna måltexten internt sett med ”cipher”, ”deciphering”, ”in cipher” och ”lock” (Szondi 1986:6). I förhållande till källtexten är dock det semantiska sambandet svagare, då man i den engelska översättningen frångått kopplingen till nycklar.

Sammanfattande kan om min översättning av bildspråket sägas att innehållslig stringens i måltexten premierats framför överföring av bildspråk och etymologisk släktskap, där dessa aspekter bedömts stå i motsättning till varandra. Där det varit möjligt har översättaren, efter bästa förmåga, dock överfört bilder och etymologiska samband. De analyserade exemplen från den engelska och den danska översättningen antyder att den danska strategin som använts är mer i linje med min egen än den engelska.

3.6 Genusrelaterade problem vid översättningen

Tyskan har som bekant tre genus, medan svenskan har två. Detta medför bland annat att grammatiska konstruktioner, som klargör förhållanden mellan ord genom genus, vid några tillfällen gjort att en annan konstruktion vid översättningen måste användas för att undvika syftningsfel. Jag har här valt att vid vissa tillfällen klargöra syftning genom att lägga in formuleringar som ’den förra’ och ’den senare’, som i exemplet:

Daß es eine theoretische Hermeneutik im germanistischen Bereich nicht gibt, könnte mit ihrem reflexiven Wesen zusammenhängen (KT 2:22 f.).

Att det inom det germanistiska området inte finns någon teoretisk hermeneutik kan höra samman med den senares reflexiva natur (MT 3:21 f.).

En annan lösning har varit att skriva ut subjektet, respektive objektet, som i följande exempel, där ’vetandet’ och ’konstverket’ skrivits ut:

Während die Geschichtswissenschaft ihren Gegenstand, das vergangene Geschehen, aus der Ferne der Zeiten in die Gegenwart des Wissens, außerhalb dessen es nicht gegenwärtig ist, hereinholen muß und kann, ist dem philologischen Wissen immer schon die Gegenwart des Kunstwerks vorgegeben, an dem es sich stets von neuem zu bewähren hat (KT 4:8 ff.).

Medan historievetenskapen måste och kan inhämta sitt föremål, det förgångna skeendet, ur det förflutna och göra det närvarande för ett vetande, utanför vilket det saknar närvaro, gäller för det filologiska vetandet att konstverkets närvaro alltid redan är given på förhand och att vetandet hela tiden måste prövas mot konstverket (MT 5:9 ff.).

Vidare uppstod vid översättningen ett mer komplicerat genusrelaterat problem, som rör förhållandet mellan grammatiskt genus och naturligt genus. Ett tydligt och ytterst problematiskt exempel rör *der Leser* och *der Literaturwissenschaftler* i källtexten som vid omtal betecknas med det maskulina pronomenet *er*. Vid översättning uppstår genast problemet om man bör översätta till ’han’, det mer moderna ’han eller hon’, eller kanske ’den’, som *Språkrådet* numera

godkänner som könsneutralt pronomen för att beteckna även människor (*Språkrådet* 2010: sökord 'hen'), eller kanske det ytterst moderna, men ännu inte etablerade 'hen'? Frågan aktualiserar ett större problemkomplex som inte bara rör hur texten ska överföras från en annan kultur utan även en annan tid.

Ett liknande problem är hur man ska översätta *man* i äldre engelska källtexter till svenska. Ska man skriva 'människa' eller 'människan' som ju ordet kan betyda likaväl som 'man', även om texten är från en sådan tid eller kultur att man kan spekulera i om det troligaste inte är att författaren faktiskt syftat främst eller enbart på män. Den vanligaste lösningen i sådana sammanhang torde vara att skriva 'människa' eller 'människan' och låta läsaren själv fundera på om författaren kanske egentligen syftat enbart på manliga individer i sammanhanget.⁶ Det är i Szondis fall också svårt att säga om han tänker sig *läsaren* som en verklig fysisk person eller snarare en abstrakt beteckning för en funktion (att läsa).

Det gemensamma för de här nämnda översättningsproblemen ligger i svårigheten att avgöra om det rör sig om grammatiskt, generativt genus eller naturligt genus eller båda delar samtidigt. Problemet är inte nytt inom översättningsvetenskapen och har beröringspunkter både med kulturstudier och genusforskning om språk och kanske även med så kallad feministisk översättning i Antoine Bermans tappning, där, enligt Sherry Simon översättningen ses som ett meningsskapande projekt i vilket översättaren medverkar (Simon 1996:36 ff.). Enligt den här översättningens definierade skopos och principer för översättningen ska översättningen ligga mycket nära källtexten innehållsligt sett.

Både tyskan och svenskan har förändrats i användandet av generativa beteckningar och generativa pronomen sedan källtexten skrevs, troligtvis mycket tack vare feministiska rörelser. Medan tyskan har gått vägen att grammatiskt femininisera, så kallat *movera*, exempelvis grammatiskt maskulina beteckningar, har svenskan gjort tvärtom, man har gjort de tidigare manliga beteckningarna generativa (jämför *lära* och *lära*) (Magnusson & Jobin 1997:150 f.). Vidare får man betrakta det som allt vanligare, i alla fall inom svenska vetenskapliga texter, att markera åtminstone en gång i en not, att något som exempelvis *översättaren* avser både män och kvinnor, även om man sedan genomgående använder det ena eller det andra pronomenet *han* eller *hon* i olika former. Som Gunnar Magnusson och Bettina Jobin visat på i en undersökning av hur grammatiskt genus förhåller sig till naturligt genus i svenskan och tyskan (bland annat genom att undersöka sportreportage), tycks maskulina pronomen nu i större utsträckning användas för att beteckna enbart naturligt genus än tidigare (Magnusson & Jobin 1997:162 ff.). Detta skulle medföra att det innebär en annan sak att i dag skriva 'han' och mena både män och kvinnor än det gjorde på 60-talet, då alternativen inte var lika uppenbara och vanligt förekommande.

Här aktualiseras översättarens meningsskapande roll mycket tydligt. Skriver man 'han' vid översättningen tillskriver man kanske Szondi, efter med översättningen samtida mått, en viss chauvinism, som han kanske inte alls besuttit. Skriver man 'han eller hon' tillskriver man Szondi en feministisk hållning, eller åtminstone efter svenska förhållanden en politisk korrekthet, som han kanske inte heller besuttit. Alternativet att skriva 'den' skulle eventuellt fungera i fallet *läsaren*, men jag är rädd att det vid fallet *litteraturforskaren* skulle förvirra. Szondis pronomenanvändning och syftning är tämligen komplicerat uppbyggd som den är,

⁶ Ett intressant fenomen som aktualiseras då är ju också att *människan* är feminin grammatiskt sett i svenskan.

vilket också avspeglas i översättningen. Jag valde att i stället i tillbakasyftning skriva 'den senare' för *läsaren*:

Indem aber für den Leser eines Kommentars das Wissen des Interpreten wieder zur Kenntnis wird, gelingt auch ihm das Verständnis des hermetischen Gedichts als eines hermetischen (KT: 4:37 ff.).

Men i och med att uttolkares vetande blir till kunskap för kommentarens läsare, lyckas även den senare uppnå förståelse av den hermetiska dikten såsom hermetisk (MT: 5:35 ff.).

För jämförelsens skull kan påpekas att man i den danska översättningen skrivit "ham" (Szondi 1999:186) och i den engelska översättningen "he" (Szondi 1986:6). För 'litteraturforskaren' fann jag dock 'han' vara den lämpligaste lösningen. Att mitt val föll på 'han' kan relateras till översättningens skopos och de formulerade översättningsprinciperna i det att översättningen inte primärt eftersträvar samma effekt som källtexten haft, utan att ligga mycket nära källtexten och överföra dess innehåll och stil i möjligaste mån. Att skriva 'han' var tills nyligen, och är kanske fortfarande, det vanligaste både inom tyska och svenska litteraturvetenskapliga texter. Det skulle alltså kunna betraktas som anakronistiskt i förhållande till tiden för källtextens tillblivelse att skriva 'han eller hon' eller 'den'. Vidare kan nog en läsare som hör till den tänkta målgruppen förutsättas vara så språkhistoriskt bevandrad att han eller hon känner till problematiken.

3.7 Satsradningar

I källtexten förekommer vid några tillfällen satsradning, det vill säga huvudsatser radade på varandra utan för tyska normer korrekta skiljetecken, respektive konjunktioner. Mot bakgrund av exempelvis det parataktiska skrivsätt som den med Szondi befryndade Adorno omhuldat, finns det utrymme för att anta att dessa är avsiktliga och utgör ett stildrag (jfr. Adorno 1990). Ett exempel på satsradning i källtexten är följande:

Aber das Moment des Fragens, mithin auch der Erkenntnis, ist dem Wortinhalt immer mehr abhanden gekommen, das Forschen ist zum bloßen Suchen geworden (KT 6:18 ff.).

Men momentet av att fråga och med det även kunskapen har alltmer avlägsnat sig från ordets innehåll, att forska har blivit enbart till att söka (MT 7:14 ff.).

Jag har valt att i de flesta fall överföra dessa satsradningar till svenska. Ett alternativ hade här varit att i stället för kommatecken använda semikolon. Betydelsen skulle dock eventuellt ändras något då, eftersom texten efter semikolonet tydligare skulle få betydelsen av en slutsats av det som sagts tidigare i meningen.

4. Slutdiskussion

Uppsatsen består av en översättning av den inledande delen av Peter Szondis traktat "Über philologische Erkenntnis", samt en kommentar till översättningen.

I kapitel 2 presenterades inledningsvis uppsatsens teoretiska utgångspunkter, i synnerhet skoposteorin, där övergripande principer för en översättning betraktas som bestämda av översättningens skopos eller syfte. För att ringa in översättningens skopos diskuterades källtextsförfattarens och källtextens kulturella bakgrund, dess inomdisciplinära bakgrund samt dess verkningshistoria utomlands och i Sverige. Översättningens forum bestämdes som en kulturtidskrift eller en antologi antingen innehållande texter av olika författare om hermeneutik eller olika texter av Peter Szondi. Den tänkta läsaren av översättningen preciserades till en forskare eller student inom humaniora. De översättningsprinciper som bestämdes var att översättningen skulle ligga mycket nära källtexten innehållsligt och att översättningen varken skulle anpassa texten till svenska förhållanden eller höja eller sänka de förväntade förkunskaperna för en läsare av översättningen jämfört med dem för en läsare av källtexten. Jag eftersträvade även att överföra källtextens stil.

Några för källtexten specifika problem som uppkommit i översättningsarbetet och hur de hanterats behandlas i kapitel 3. Den vetenskapliga referensapparaten har i översättningen anpassats till svenska skrivregler, enligt rådande normer för översättningar av vetenskapliga texter. För källtextens citat av andra texter har befintliga svenska översättningar använts, i den mån dessa fungerat utifrån källtextens argumentation och översättningens skopos.

Jag har vid tre tillfällen lagt in förklarande noter. Det handlar om citat som bedömdes vara svåra för läsaren av den svenska texten att känna igen eller själv söka information om. Vidare fann jag det nödvändigt att vid ett ställe i översättningens brödtext lägga in ett förtydligande om att det rörde sig om ett tyskt uttryck, *forschender Blick*. Detta eftersom 'forskande blick' på svenska betyder något annat än det tyska uttrycket. Jag fann det inte möjligt att med ett svenskt uttryck med samma innebörd som det tyska uttrycket, få med den i diskussionen explicita och centrala etymologiska kopplingen mellan *Forschung* och *forschender Blick*. De förklarande noterna och förtydligandet strider endast skenbart mot översättningsprincipen att inte förenkla vid översättningen, då just översättningens karaktär av att vara en översättning i de här fallen gör läsningen avsevärt svårare. Lösningen innebär snarare att måltexten får en svårighetsgrad som motsvarande källtextens.

Problem vid överföringen av termer, begrepp och bildspråk blev föremål för delanalyser. Sammanfattande kan konstateras att bildspråk och etymologiska relationer har fått stå tillbaka för stringens i argumentationen, i de fall då dessa aspekter stått i motsättning till varandra. Vidare diskuterades några problem relaterade till genus. Det huvudsakliga genusrelaterade problemet vid översättningen har gällt huruvida det maskulina pronomenet *er* vid några ställen i källtexten skall förstås som grammatiskt eller naturligt genus. Jag fann det möjligt att genom en omskrivning kringgå problemet, i det fall *er* betecknade 'läsaren'. I enlighet med för källtextens tillkomsttid rådande normer både i svenskan och i tyskan valde jag att skriva *han* för *er* i översättningen, när *er* betecknade 'litteraturforskaren'. Slutligen behandlades det intressanta problemet att det i källtexten förekommer satsradningar. Dessa överfördes till översättningen i enlighet med de antagna översättningsprinciperna.

Referenser

- Adorno, Theodor W., 1990: Parataxis om Hölderlins sena lyrik [övers. Roland Lysell]. I: *Kris* 1990:39/40, s. 214-229
- Allén, Sture & Malmgren, Sven-Göran (red.), 2006: *Norstedts svenska ordbok: en ordbok för alla* [70.000 ord och fraser], 2006. Allén, Sture & Malmgren, Sven-Göran (red.), 1. uppl. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag
- Blomberg, Erik, 1960: Hölderlin. I: Hölderlin, Friedrich *Hölderlin: lyriskt urval* [övers. Erik Blomberg] Stockholm: Norstedt, s. 5-37
- Blass, Thomas, 1993: Psychological Perspectives on the Perpetrators of the Holocaust: The Role of Situational Pressures, Personal Dispositions, and Their Interactions. I: *Holocaust and Genocide Studies*. 1993:7, vol. 1, s. 30-50
- Duden: Das Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache auf der Grundlage der neuen amtlichen Rechtschreibregeln*, 2007. Alsleben, Brigitte (red.), 4. rev. uppl. Mannheim: Dudenverlag
- Duden Deutsches Universalwörterbuch*, 2003. 5 rev. uppl. Mannheim: Dudenverlag
- Engdahl, Horace (red.), 1977: Litteraturlista. I: *Hermeneutik: en antologi*. Stockholm: Rabén & Sjögren, 286-289
- Fioretos, Aris 2002: Efterskrift. Hölderlin och den hymniska åskan. I: Hölderlin, Friedrich. *Sånger* [över. Aris Fioretos]. Stockholm: FIB:s lyrikklubb
- Fontane, Theodor, 2002: *Effi Briest*, Schafarschik, Walter (red.). 2 rev. uppl. Stuttgart: Reclam
- Fontane, Theodor, 1986: *Effi Briest*. [övers. Ernst Lundquist; bearb av Eva Liljegren] Stockholm: Natur och kultur
- Gulddal, Jesper & Møller, Martin, 1999: Fra filologi til filosofi. Introduktion til den moderne hermeneutik. I: Møller, Martin & Gulddal, Jesper (red.) *Hermeneutik: en antologi om forståelse*. København: Gyldendal
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 2008: *Andens fenomenologi* [övers. Brian Manning Delaney & Sven-Olov Wallenstein; fackgranskning Jim Jakobsson]. Stockholm: Thales
- Husserl, Edmund, 2002: *Logiska undersökningar. Bd 3, Undersökningar kring kunskapens fenomenologi och teori V-VI* [övers. Jim Jakobsson; fackgranskning Jens Cavallin]. Stockholm: Thales
- Hölderlin, Friedrich, 1960: *Hölderlin: lyriskt urval* [övers. Erik Blomberg]. Stockholm: Norstedt
- Hölderlin, Friedrich, 2002: *Sånger* [övers. Aris Fioretos]. Stockholm: FIB:s lyrikklubb
- Hölderlin, Friedrich, 1995: *Bröd och vin* [övers. Arne Melberg]. I: Melberg, Arne. *Några vändningar hos Hölderlin*. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion, Appendix
- Kleberg, Lars (red.), 1998: *Med andra ord: texter om litterär översättning*. Stockholm: Natur och kultur

- König, Christoph, 2005: *Engführungen: Peter Szondi und die Literatur*. 2 rev. uppl. Marbach am Neckar: Deutsche Schillergesellschaft
- Luckner, Andreas, 1995: Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Bewegung im System. I: *Der Blaue Reiter* (1995-) 1995:2, s. 87-90
- Magnusson, Gunnar & Jobin, Bettina, 1997: Gender and sex in German and Swedish. I: *Studier i modern språkvetenskap*. Vol. 11, s. 149-174
- Manning Delaney, Brian & Wallenstein, Sven Olof, 2008: Om översättningen. I: Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 2008: *Andens fenomenologi* [övers. Brian Manning Delaney & Sven-Olov Wallenstein]. Stockholm: Thales, s. 48-52
- Melberg, Arne, 1995: *Några vändningar hos Hölderlin*. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion
- Møller, Martin & Gulddal, Jesper (red.), 1999: *Hermeneutik: en antologi om förståelse*. København: Gyldendal
- Nationalencyklopedin*, 2010: [2010-05-07] www.ne.se
- Newmark, Peter 1988: *A textbook of translation*. Hemel Hempstead: Prentice-Hall International
- Nida, Eugene, 2004: Principles of correspondence. I Venuti, Lawrence (red.). *The translation studies reader*. 2 uppl. London: Routledge, s. 153-167.
- Olsson, Anders, 1987: *Den okända texten: en essä om tolkningsteori från kyrkofäderna till Derrida*. Stockholm: Bonnier
- Price, Joshua M., 2008: Translating Social Science: Good versus Bad Utopianism. I: *Target* 2008:2, vol. 20, s. 348-364
- Prismas stora tyska ordbok. Tysk-svensk, svensk-tysk*, 1997. Stockholm: Rabén Prisma
- Schafarschik, Walter (red.), 2002: Theodor Fontane, *Effi Briest*. 2 rev. uppl. Stuttgart: Reclam
- Schestag, Thomas, 2007: Philology, Knowledge [övers. Nils F. Schott]. I: *Telos: a quarterly journal of radical thought* (1968-). 2008:140. St. Louis, Mo, s. 28-44
- Simon, Sherry, 1996: *Gender in translation: cultural identity and the politics of transmission*. London: Routledge
- Språkrådet, 2010: Frågelådan [2010-05-07]. sprakradet.se/servlet/GetDoc?meta_id=1950
- Szondi, Peter, 1967: Über philologische Erkenntnis. I: Hölderlin-Studien. Mit einem Traktat über philologische Erkenntnis. Frankfurt am Main: Insel Verlag, s. 9-30
- Szondi, Peter, 1972: *Det moderna dramats teori, 1880-1950*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Szondi, Peter, 1986: On textual understanding [övers. Harvey Mendelsohn]. I: Szondi, Peter. *On textual understanding*, and other essays. Theory and history of literature, vol. 15. Minneapolis: Univ. of Minnesota Press, s. 3-22
- Szondi, Peter, 1990: Att övervinna klassicismen [övers. Daniel Birnbaum & Sven-Olov Wallenstein]. I: *Kris*, 1990:39/40, s. 146-153
- Szondi, Peter, 1998: Beständighetens poetik [övers. Lars Bjurman]. I: Kleberg, Lars (red.) *Med andra ord. Texter om litterär översättning*. Stockholm: Natur och kultur, s. 223-246

- Szondi, Peter, 1999: Om filologisk erkendelse [övers. Jesper Gulddal]. I: Møller, Martin & Gulddal, Jesper (red.) *Hermeneutik: en antologi om förståelse*. København: Gyldendal
- Szondi, Peter, 2008: Om en rad i Romeo och Julia [övers. Cathrine Ottosson & Thomas Sjösvärd]. I: Daniel Westerlund, Dan N. Andersson, Anders & Nilsson (red.). *Att göra av med sig själv. Texter om författarsjälvmod*. Hägersten: Eolit Förlag, 213-214
- Toury, Gideon, 2004: The nature and role of norms in translation. I: Venuti, Lawrence (red.). *The translation studies reader*. 2 rev. uppl. London: Routledges, s. 205-218
- Vermeer, Hans J., 2004: Skopos and commission in translational action. I: Venuti, Lawrence (red.). *The translation studies reader*. 2 rev. uppl. London: Routledges, s. 227-238
- Wallberg, Charlotte, 2004: The Nordic Network for Textual Critics. Conferences on Editorial Philology. I: *Literary and Linguistic Computing* (1986-). 2004:1, vol 19, 129-134
- Wittgenstein, Ludwig, 1992: *Tractatus logico-philosophicus* [övers. Anders Wedberg] Stockholm: Thales

Stockholms universitet
106 91 Stockholm
Telefon: 08-16 20 00
www.su.se

Stockholms
universitet